

LUMINIȚA CHIOREAN

## CONECTORII ADVERBIALI. PRACTICA ANALIZEI INSTRUCȚIONALE\*

„Oamenii de azi nu sunt apropiați unul altuia de un liant, ci doar de un conector.”

Constantin Noica

### 0. Introducere la tema conectorilor textuali

Pornind de la actualitatea *conectorilor textuali sau discursiv-pragmatici*, considerăm necesare câteva precizări teoretice referitoare la distincțiile: *frază vs enunț/text vs discurs, semnificație vs sens*, respectiv semnificația *sensului textual, operator vs conector, gramaticalizare vs pragmaticalizare, conectori sintactici vs conectori textuali sau pragmatici, adverbul „non-referențial”, rol pragmatilistic*.

În cercetarea noastră despre conectorii textuali, cu referire la adverbul cu rol discursiv-pragmatic, am urmărit următoarele aspecte: noțiuni teoretice despre conectorii textuali sau discursiv-pragmatici; procesul de pragmaticalizare a adverbului; câteva aspecte descriptive, inventar și analiză pragmatilistică a adverbului discursiv – conector textual.

Fundamentarea științifică a articolului este susținută în baza informațiilor a trei volume de referință în domeniu: DEP, Drașoveanu 1997 și GBLR.

*Corpusul* de sprijin pentru direcția teoretică avansată va fi constituit din texte poetice ce conțin *adverbe cu rol pragmatic, fără semnificație referențială*, iar metodologia cu care vom opera este cea specifică *morfosintaxei și pragmatilisticii*<sup>1</sup>.

### 1. Câteva lămuriri dinspre/ pentru o pragmalingvistică a adverbului

În concepția coșeriană, *discursul* reprezintă actul sau seria actelor de vorbire coerente, realizate de un vorbitor, într-o anumită situație, iar *textul* nu e altceva decât produsul respectivei activități (Coseriu 1967). Altfel spus: *discursul* relaționează cu producerea actelor de comunicare, iar *textul* reprezintă produsul comunicativ în sine.

Mai mult: *textul* se justifică prin confirmarea sensului textual, definit de Carmen Vlad ca „dimensiune fundamentală a textului”, ce demonstrează că „semnificatului acestui macrosemn îi corespunde în text o expresie specifică”, motiv pentru care *lingvistica textului e o lingvistică a sensului* (Vlad 2000, p. 18).

\* Publicat în *Proceedings of the European Integration- Between Tradition and Modernity*, Tg. Mureș, 2013, p. 295–305, revăzut și adăugit, la acest moment, articolul, cu dragoste și prețuire, i-l dedic dlui prof. univ. dr. G. G. Neamțu, celui care a contribuit la formarea mea ca lingvist. „Este suficient un surâs al vieții pentru ca totul să recapete sens...” (Cât adevăr respiră însemnările filosofului!)

<sup>1</sup> Adăugăm și exemple de analiză instrucțională, specifică pragmalingvisticii.

Reținem, de asemenea, configurarea textului sub semnul „cercului hermeneutic”: *semn, gândire, lume*, triada semnifică ce influențează redefinirea textului care acoperă „sfera textului (explicit<sup>2</sup>) împreună cu *contextul* său (implicit)” prin sintagma „text-aisberg”, propusă în lingvistica textului de Carmen Vlad, înțeles ca

„[...] un obiect eminent verbal, parte a unui proces de comunicare și de cunoaștere, în și prin care se dezvoltă el însuși ca semn sau complex semnific și ca purtător al sensului” (Vlad 2000, p. 15).

Relaționarea dintre conținutul propriu-zis al textului („sfera”: *sens noțional vs sens-notă*<sup>3</sup>) și contextul său se reflectă în *sensul textual*, dirijat/controlat (explicit și implicit) prin prezența *relatelor* (Drașoveanu 1997) – categorie care, în opinia noastră, conține: *deictice, anaforă vs cataforă, relateme de modalizare (modalizatori), relateme de negație, discurs raportat și conectori* sau *implicaturi* (Paul Grice, teoria conversațională), relateme active în construirea *sensului relațional* (sintactic și pragmatic) prin selectarea semnificațiilor referitoare la: a) realizarea „funcției textuale” (Eugeniu Coșeriu) relevante unui asemenea „proces cumulativ, holistic” (Paul Ricœur); b) identificarea contextului cu situația de discurs (cf. socio- și psiholingvistica); c) conectarea și explicarea aspectelor cognitive și dinamice ale comunicării verbale prin procese inferențiale (cf. „jocurile de limbaj” ale lui Ludwig Wittgenstein (1921/1991) referitoare la corespondența dintre limbaj și lume; principiul cooperării la P. Grice; noțiunea de *implicitare* – Dan Sperber și Deirdre Wilson, în legătură cu *pertinența; topoi*, la J. C. Anscombe și O. Ducrot (cf. DEP, p. 17), semnificații relevante pentru *alteritate*<sup>4</sup> ca dimensiune a limbajului, concept din care, pe lângă sensul de „a comunica cu altul”, transpare, mai cu seamă, opțiunea la un text-secund, în „oglinză”, ca model asumat, subiacent *text-discursului* caracterizat prin opoziția *lingvistic vs praxiologic*.

În concluzie, reținem observația lingvistei Carmen Vlad (2000, p. 12):

„*Discursul*, în calitate de *construct praxiologic*, descriind o activitate socială în baza unui sistem de acțiuni, se caracterizează printr-un nivel motivațional, unul intențional și unul performativ (al execuției: enunțuri performative – funcția autoreferențială), iar *textul*, obiect exclusiv *lingvistic*, nu este altceva decât rezultatul activității discursive, rezultat ce pretinde o descriere în termeni formali, logico-semantici”.

Cum obiectul cercetării noastre îl constituie conectorii pragmatici sau textuali<sup>5</sup> din clasa adverbului non-referențial, ne preocupă, în special, *implicaturile* – „conți-

<sup>2</sup> *Explicit*: suma semnelor verbale exprimate; *implicit*: sesizarea deosebirilor conținute la nivel inferențial.

<sup>3</sup> Tiparele structurante – substantivizare, adjectivizare, verbalizare, adverbializare – corespund sensului nerelațional, prin urmare, fie *sensului noțional* (substantiv plus cuvintele substantivizate, adică: clasa lexico-gramaticală a substantivului), fie *sensului-notă: calificativ* (clasa lexico-gramaticală a adjectivului), *procesual* (clasa lexico-gramaticală a verbului) sau *circumstanțial* (clasa lexico-gramaticală a adverbului) – *apud* Drașoveanu 1997, p. 21.

<sup>4</sup> În concepția coșeriană, dimensiunile textului se referă la: varietate, omogeneitate, alteritate și metaforizare – dimensiunea metaforică a limbajului.

<sup>5</sup> Clasificarea conectorilor: conectori sintactici și conectori pragmatici.

naturile comunicate indirect ce corespund aspectelor non-vericondiționale ale enunțurilor” (cf. Grice, *apud* DEP, p. 14) și reprezentarea funcției acționale<sup>6</sup> a limbajului (Austin, *apud* DEP, p. 13), manifestat în acte de limbaj – mostre discursiv-textuale (fapte lingvistice) ale enunțului.

În prezentarea adverbilor cu rol de conector pragmatic, fără semnificație referențială, trebuie să ținem cont de *faptele de enunțare, de inferență și de instrucție*, ca definatorii în depășirea modelului structural <formă–sens> prin recunoașterea și impunerea dimensiunii pragmatice (*apud* DEP, p. 15–30).

Dintre *faptele de enunțare*, nu toate enunțurile au funcție referențială, în sensul desemnării unui obiect al lumii, ci ilustrează cu fidelitate „cercul hermeneutic” al limbajului (triada semn–gândire–lume), motivându-se prin funcția autoreferențială (cu referire la ele însele), indicată nu de context, ci printr-un mod convențional, la nivelul structurii lingvistice, prin *conectori pragmatici*. Aceste *enunțuri performative*, în fapt, sunt ilustrarea propriilor acțiuni ale enunțării denumite/exprimate în structura lingvistică. În acest caz, enunțarea este integrată în semnificația enunțurilor, fiind vorba de o *semnificație autoreferențială* (sens aluziv la propria enunțare), dar *nu autotelică* („suficientă sieși”), odată ce, prin *inferențe*, sunt accesate, implicate și/sau validate alte enunțuri, drept compliniri subiective, e drept, dar dirijate, prin *instrucțiuni* (*apud* DEP, sau *implicaturi*, în opinia lui Grice), spre opțiunea la un anume câmp semantic (și/sau izotopie).

Reținem și aspectul distincției dintre *frază și enunț*. Caracterizată prin structură sintactică și prin semnificația propulsată de cuvintele prezente în text (semnificație/nivelurile limbii: fonetic, semantic și lexical, morfologic, sintactic, stilistic și/sau elemente paralingvistice), entitate abstractă înscrisă doar în codul lingvistic al structurii sale, *fraza* este obiectul lingvisticii. *Enunțul* este obiectul pragmaticii și reprezintă interfața interlocutorilor dispuși să schimbe nu fraze, ci enunțuri, în sensul „frazelor completate cu informații care se deduc din situația în care aceasta este enunțată.” (DEP, p. 18). În baza aceleiași surse lingvistice (DEP), „enunțul este produsul enunțării unei fraze” și funcționează în cheia unei varietăți în unitate de entități concrete, în sensul exploziei/imploziei inferențiale generate de un anume sens vectorial, prezent prin *instrucțiuni* sau *conectori pragmatici*, cei care provoacă și întrețin dialogul dintre lumi: fie dintre text și context în sensul unui dincoace și dincolo de text, fie dintre locutor și interlocutor. Relaxarea într-o comunicare construită pe mesaje, pe care nu contenești să i le trimiți Celuilalt, merită efortul implicării în înțelegerea rostului și rostuirii conectorilor discursiv-pragmatici în enunțare.

## 2. Conectorii discursiv-pragmatici. Cazul adverbilor discursive

*Instrucțiuni*, „*cuvinte ale discursului*” („*mots de discours*”) și *conectori* sunt termeni folosiți de O. Ducrot (DEP, p. 18) pentru conjuncții, locuțiuni, adverbe fără

<sup>6</sup> Cf John Austin: „[...]limbajul, în comunicare, nu are, în principal, o funcție descriptivă, ci o funcție acțională: folosind limbajul, nu descriem lumea, ci realizăm acte de limbaj (DEP, p. 14).

semnificație referențială, ci doar cu *rol procedural* la nivelul folosirii codului lingvistic (ne referim, aici, atât la conectorii transfrastici, cât și la cei frastici cu rol pragmatic). O „analiză instrucțională” (DEP) poate genera o schemă de funcționare a conectorului („cuvânt instrucțional”) la nivelul enunțului. Exprimându-ne într-un limbaj simplu: *conectorul textual sau pragmatic reprezintă un cuvânt sau o sintagmă (adverb, conjuncție, interjecție) care asigură legătura formală și semantică dintre componentele enunțului, participând la coeziunea și coerența tematică a textului și orientează interpretarea lecturii enunțului, facilitând configurarea sensului textual.*

Diferenței dintre sintaxă și semantică, pe de o parte, și pragmatică, pe de altă parte, îi corespunde opoziția dintre *sistemul limbii și folosirea acestui sistem*. Astfel, există două niveluri de înțelegere a limbii: cel al sistemului, respectiv cel de folosire a sistemului. De sistemul limbii sunt preocupate sintaxa, prin stabilirea unor reguli de bună formare (formă de suprafață), respectiv semantica de reguli de compunere (forma logică → semnificație a frazei), iar de uzul sistemului limbii, pragmatica ce acționează prin legi ale discursului (interpretare completă a frazei, adică procesul ce-i atribuie enunțului valoarea comunicativă).

Sistemul limbii se referă la *codul lingvistic*. Or, *obiectul pragmaticii îl constituie folosirea sistemului lingvistic în comunicare* (enunț), și nu codul lingvistic. Relațiile dintre cod și folosirea acestuia presupun existența și manifestarea a două ansambluri de noțiuni: *codificare* (informații codificate lingvistic: codificare conceptuală, prin adverbe de enunțare în cazul aspectelor vericondiționale, respectiv prin negație metalingvistică, în cazul aspectelor non-vericondiționale)/*inferență* (informații nonlingvistice, derivate inferențial), respectiv *instrucțiune (informație procedurală: codificare procedurală, prin conectori)/inferență*.

Odată ce pledăm pentru înțelegerea limbajului (performanța pragmatică<sup>7</sup>, *apud* Grice), și nu pentru suma de „producții lingvistice” (performanța lingvistică, *apud* Chomsky), ne interesează **analiza instrucțională a conectorilor, în special procesul de pragmaticizare a adverbului.**

### **2.1. Din structura informațională a enunțului: despre pragmaticizare**

În lingvistica actuală, fenomenele *desemantizării și/sau resemantizării* sunt asociate proceselor de *gramaticalizare și pragmaticizare*. *Gramaticalizarea*, fenomen manifestat în sistemul limbii (codul lingvistic), constă în transformarea elementelor lexicale în categorii funcționale (mijloace lingvistice cu funcție gramaticală; de ex: operatorii verbali, conectorii gramaticali, modalizatorii etc.). *Pragmaticizarea* se referă la constituirea mărcilor pragmatice (mijloace lingvistice cu funcție pragmatică – de ex., tema cercetării noastre: conectori discursivi adverbiali și structuri discursive, expresia retorică a conectorilor discursivi adverbiali și influ-

<sup>7</sup> „În tradiția francofonă inaugurată de Benveniste (1996; 1974) și urmată de Ducrot (1972; 1973; 1980; 1984; 1989), pragmatica nu aparține studiului performanței, ci al competenței: aspectele pragmatice sunt codificate în limbă, iar limba conține instrucțiuni asupra acestor utilizări posibile. Aceasta este teoria *pragmaticii integrate*.” (DEP, p. 25)

ențarea sensului textual). Cele două fenomene implică, deseori, situații de *lexicalizare*, subiect generos pentru lexicologi, proces referitor la formarea unor noi unități lexicale (de ex.: împrumutul, formarea cuvintelor, fixarea frazeologică, dar și resemantizare/desemantizare). Pragmaticizarea urmează, de cele mai multe ori, gramaticalizării, remarcându-se opțiunea pentru o resemantizare a conectorilor gramaticali (caracterizați prin sens scalar).

În studiul nostru, apelăm doar la aspectele privind raportul dintre *informațiile procedurale și inferențe*, ce determină interpretarea sensului textual al enunțului și, implicit, amprentarea stilistică a discursului literar (liric).

Într-o primă etapă, abordăm doar unele aspecte, punctuale, ale fenomenelor enumerate.

Potrivit GBLR (p. 613), *tematizarea*, numită și *topicalizare*<sup>8</sup>, constă în „plasarea în poziția inițială din enunț a unui component căruia nu-i este caracteristică această poziție” și se realizează prin „reorganizarea sintactică și prin schimbarea topicii, putând fi însoțită de marcatori specifici și de dublare”.

*Rematizarea*, citând aceeași sursă lingvistică (GBLR, p. 615), constă în „marcarea caracterului de remă al unei secvențe din enunț. Structura tipică de rematizare este cea care izolează tema [...], scoțând astfel în relief rema [...]”.

Rematizarea este adesea pusă în legătură cu *focusul* (componentă a informației noi, elementul reliefat prin contrast pe un anumit fundal) și cu *focalizarea* (procesul de reliefare a informației noi cu diverse mijloace și plasarea în poziție de *focus*, definită funcțional, prin *efect*, și nu formal, prin poziție și mijloace, ca tematizare<sup>9</sup>). Trebuie reținută importanța focalizatorilor nu doar în reliefaarea constituentului rematic, ci și în relevarea valorilor semantico-pragmatice specifice, propulsând presupuziții: „produc inferențe semantice propoziționale” (GBLR, p. 303). Focalizarea reprezintă acțiunea motivantă în enunțare prin caracterul salient al mijloacelor de realizare, în clasificarea cărora, pe lângă accentul frastic și modificările de topică (tematizarea), avem marcarea prin focalizatori specifici, categorie reprezentată predominant prin adverbe discursive (*chiar, și, tocmai, nu* etc.).

Altfel spus, focalizarea presupune saliența lingvistică, descrisă de Al. Mardale (2012) ca unitatea lingvistică ce „prezintă o serie de proprietăți categoriale, lexicale, sintactice, semantice și/sau prozodice-intonationale speciale”. Considerăm necesară completarea cadrului descriptiv pentru saliența lingvistică prin termenul incidenței inferențiale imperative configurată prin presupuzițiile introduse, provocate și generate prin focalizatorii adverbiali, caracterizați în GBLR, ca marcatori cu dublu rol: atât în reliefaarea unui constituent, cât și propunerea/generarea „valorilor semantico-pragmatice specifice, introducând anumite presupuziții” (GBLR, p. 616).

<sup>8</sup> *Temă* sau *topic*; *rema* – *comentariu* (engl. topic-comment). Sunt diferiți termenii temă din structura temă–remă, respectiv din roluri tematice.

<sup>9</sup> Tema nu poate fi focalizată. Și tema, și rema focalizată preferă poziția inițială a enunțului; diferența constă în faptul că tema este nemarcată, iar focusul apare sub accent frastic și poate fi precedat de focalizatori (GBLR, p. 615)

## 2.2. Dinspre o pragmatilistică: adverbele cu funcție discursiv-pragmatică

Conectorii textuali sau pragmatici reprezintă o clasă eterogenă de termeni lexi-co-gramaticali cu rol nonreferențial, implicați în articularea relațiilor discursiv-pragmatice realizate între componentele enunțului, la nivel transfrastic sau frastic. Din categoria conectorilor textuali fac parte conjuncții, adverbe, interjecții, structuri discursive de tip anaforic, de negație etc.

Opțiunea pentru adverbele discursiv-pragmatice o motivăm prin importanța acestora, atât la nivel transfrastic, cât și frastic, ca semn indicial referitor la intenția comunicării și, implicit, în înțelegerea și interpretarea sensului textual, odată ce conectorii de acest tip promovează continuitatea tematică și rematică, susținând focalizarea. Considerăm că, fără înțelegerea rolului pragmatic al acestor conectori la nivelul enunțului, ar exista o interpretare eronată a sensului textual. De suferit ar avea și receptarea discursului literar, care nu ar trebui să conțină vreun dezacord/vreo confuzie între semnele și sensurile poetice.

Conform GALR (2005),

„[...] nu există elemente specializate pentru marcarea diverselor conexiuni de natură pragmatică între propozițiile sau frazele care alcătuiesc un text, înțeles ca rezultat al discursului. [...] Se poate constata o anumită preferință de ocurență a unor conectori la nivelul textului, datorită rolului lor pragmatic, discursiv” (GALR 2005, vol. II, p. 729).

De exemplu: adverbul discursiv *or*<sup>10</sup> – marcă a dezacordului.

### 2.2.1. Subclase adverbiale discursive. Inventar, caracterizare și aspecte stilistice

În contextul focalizării, evident ca reliefare a unei informații rematice prin plasarea acesteia în topica de *focus*, vom discuta aspecte din teoria și practica conectorilor discursiv-pragmatici de tip adverbial. Din teoria clasei lexi-co-gramaticale a adverbului, obiectul cercetării îl constituie pragmaticizarea adverbului ca proces lingvistic, transfrastic, mai rar, și frastic, de inițiere/promovare a valorilor discursiv-pragmatice și generare inferențială, vizând nu doar conexiunea dintre enunțuri sau relații la nivelul enunțului, ci și evidența sensului textual.

Cercetarea respectă clasificarea adverbilor discursive propusă în GBLR (2010), în funcție de trei criterii: a) procesele discursiv-pragmatice (tematizare și focalizare; acte de limbaj); b) rolurile argumentative/ intenția enunțătorului/ feed-back al co-enunțătorului; c) structuri discursive.

A) După *procesele discursiv-pragmatice* (tematizare și focalizare; acte de limbaj), se inventariază următoarele subclase discursive de conectori adverbiali ai actelor de vorbire:

- mărci ale actului expresiv/ale enunțului exclamativ (GBLR, p. 301): două aserțiuni; aserțiune și întrebare; promisiune și ordin; ordin și amenințare (GBLR, p. 652);
- adverbe relative – *cum*, *când*, *unde* – cu rol de conectiv discursiv → *cum* „cauzal”/„temporal”/„de loc”; *când* „concesiv”/„opozitional”, „condițional”; *unde* „cauzal”, „opozitional”;

<sup>10</sup> În GALR 2005, *or* este considerat conjuncție.

– mărci de focalizare sau mărci focale și mărci restrictive (se realizează prin semiadverbe, topică fixă (*chiar* el...)).

**Notă.** Din inventarul marcatelor specifice și al structurilor specifice pentru temă, reținem doar structura adverbială discursiv-anaforică: *cât despre* (presupoziția unui *déjà vu*, deja cunoscut), care, rămânând în semantica matricială a cuantificatorului, va exprima intenția vorbitorului în identificarea „precisă” a referentului. De ex.: structura discursivă *cât despre* (mine).../*Cât despre* (ce am discutat/cele discutate), echivalentă semantic cu locuțiuni prepoziționale de tipul: *referitor la...*; *cu privire la...*; *în ceea ce privește...* (conectori gramaticali), își modifică sensul cantitativ, preferând cuantificarea calitativă: *precizia* e calitatea impusă de enunțator, context al subiectivizării, teorie impusă/promovată de Elisabeth Traugott (1989), explicată prin evoluția sensurilor referențiale ale cuvintelor către valori semantice orientate spre locutor: epistemice și pragmatice.

**B)** După rolurile argumentative/ intenția enunțatorului/feed-back-ul inferențial al co-enunțatorului, conectorii adverbiali, pe care-i vom numi și „decodori” ai discursului argumentativ, se clasifică în următoarele subclase discursive:

- mărci de modalizare și de evidențialitate: *mai, și, chiar, prea, încă, abia, cât, tocmai, pasămite, (care)vasăzică, chipurile* etc.;
- mărci expresive: *ce, cât (cât de frumoasă!), tocmai* etc.;
- mărci de aproximare/ale unui potențial fictiv, iluzoriu: *cam, aproape, aproximativ, circa, în jur de, peste, pe (la...), oarecum, întrucâtva* etc., sau: *parcă, acum*<sup>11</sup> (desemantizat temporal) etc.;
- mărci de confirmare: *într-adevăr, bun (bine)/rău, inclusiv* etc.;
- mărci de explicație sau justificare: *de aici* etc.;
- mărci de concesiune: *totuși, cu toate acestea, (și) tot, măcar, barem, oricum* etc.;
- mărci de rectificare: *de fapt, în fine, altfel spus/gândit, altminteri, altfel* etc.;
- mărci de obiecție: *păi, cică, apropo* etc.;
- mărci ale dezacordului/ale negației: *dimpotrivă, or/nici, însă, în schimb* etc.;
- mărci de concluzie: *așadar, prin urmare, deci*<sup>12</sup>, *așa că* etc.;
- mărci ale adaosului: *în plus, de altminteri, apoi, pe urmă* etc.;

Inventarului realizat în GALR (2005), îi adăugăm următoarele tipuri de mărci discursive:

- mărci restrictive sau limitative: *numai*<sup>13</sup>, *doar, atât* etc.;
- mărci de apozitionare (apozeme): *adică, bunăoară, alias* etc.;
- mărcile de sugestie anaforică sau dublantele anaforice: *de aici; de aceea; după aceea; din cele de mai sus reiese că; în final; în fine* etc.;
- mărcile retorice: *oare (au)*<sup>14</sup>, *cât, unde, când, cum, încotro* (ex.: *Cât mai lucrează!*)

<sup>11</sup> „Ce trebuie să fi fost *acum* o lună de zile cu teii în floare, își spuse visător?” (Eliade 1981, p. 17).

<sup>12</sup> „Deci” = adverb compus din „de” și „aici” (cf. Zafiu 2009).

<sup>13</sup> „Între ape, *numai* ea era pământ” (Stănescu 1985, p. 206).

<sup>14</sup> „Floare-arsă, [...] / *Au* văzut-ai tu, văzut, / pas de gând nepriceput, / Unde mândra mi s-a dus / Valea-n jos ori valea-n sus?” (Eminescu 1979, p. 205) – discurs **retoric** specific poeziei populare.

C) Structuri adverbiale care vizează subclasele conectorilor de structură discursivă referitoare la:

- introducerea unei noi teme: *în schimb, acestea fiind spuse, din păcate, altfel spus/ gândit etc.*;
- organizarea informației, ierarhizarea ideilor – conectori discursivi ierarhici: *în primul rând/în al doilea rând/în ultimul rând; mai întâi/apoi; pe de o parte/pe de altă parte etc.*;
- rolul metacomunicativ: *teoretic/sincer/natural* (vorbind), *logic/mecanic* (gândind), *pe scurt, mai precis, mai bine-zis etc.*;
- structurile pro-frază de tipul: *da, sigur, firește, nu, nicidecum, cu siguranță etc.*

Adăugăm:

- coordonarea alternativă: stări combinate (de echivoc, de dinamic, confuzie): *ba..., ba...; când..., când...; acum...; acum... etc.*;

### 2.3. Note la o retorică a adverbului discursiv-pragmatic

În practica analizei instrucționale a conectorilor, am optat pentru mostre ale discursului literar, propunând un corpus de texte relevante în interpretarea pragmatistică a adverbului cu rol de conector discursiv în configurarea poetică a sensului textual. Vom analiza rolul stilistic al „decoderului discursiv” implicat în amprentarea stilistică a discursului poetic.

#### • Repetitivul „mai”... dincolo de canon

În poezia simbolistă bacoviană, conectorul „mai” renunță la semantica repetiției în favoarea exersării unei tehnici cumulative de recompunere a spațiului poetic, în care aglomerarea de obiecte din universul domestic, paradoxal, nu sufocă, ci aduce liniștea, calmul, resemnarea, rămânerea în contingentă, semne indiciale ale „sfârșitului continuu”: „**Mai** spune s-aducă jăratec [...] / **Mai** spune s-aducă și ceaiul / [...] **Mai** spune s-aducă și lampa [...]” (*Decembre*)

Despre un efect poetic inedit, exersat prin același procedeu cumulativ, putem vorbi în discursul liric neomodern stănescian, unde același conector adverbial „mai” potențează simbolurile ascensionale durative simultan cu ieșirea din contingent, raportată la simboluri universale, făcută cinetic, în mișcări derulate cu lentoarea ce mimează nostalgia iubirii dincolo de timp: „**Mai** lasă-mă un minut / **Mai** lasă-mă o secundă / **Mai** lasă-mă o frunză, un fir de nisip. / **Mai** lasă-mă o briză, o undă. / **Mai** lasă-mă un anotimp, un an, un timp” (*Viața mea se iluminează*).

Folosind aceeași tehnică și păstrând același registru romantic, eul liric accentuează eminescianul *pattern* al iubirii, teiul – „*axis mundi*”, intertext remarcat cititorului absolut aleatoriu în evocarea existentelor poetice generatoare de iubire: „*Mi-a mai rămas și-un ram de tei, / Îl vrei, iubita mea, îl vrei?*” (*Amfion, constructorul*).

Alteori, conectorul cumulativ „mai” este substituit cu „încă”: „*trece-alene / o leoaică arămie / cu mișcările viclene, / înc-o vreme, / și-nc-o vreme...*” (*Leoaică tânără, iubirea*) – prelungirea timpului iubirii spre/într-un *illo tempore*.

Sau rolul cumulativ este interpretat triumfător prin conectorul „nici”: „*Nu mă face frumos nici tristețea, / nici amurgul, nici foamea, / nici inima altuia, / nici co-*



*pacii altuia... / nici cuvântul...*” (*Cântec*) – negația existentelor prin recunoașterea clipei.

Observăm că avem de-a face cu stiluri poetice diferite. Astfel, la George Bacovia, un subiect S (eul liric, deictice pers. I) intră în posesia unui cumul C printr-un intermediar (deictic verbal pers. a II-a), apelat insistent, chiar enervant, prin verbul *dicendi*; de aici, imaginea unui univers construit prin aportul celor doi actanți. La Nichita Stănescu, un subiect S (deictice specifice eului liric) intră în posesia unui cumul C prin acțiuni personale; de aici, rezultă un univers dăruit celuiilalt (interlocutorului) din/prin generozitatea poetului. Notăm, de asemenea, evocarea ca particularitate a conectorului „mai” cumulativ – de unde: discurs evocator.

• **Structura discursiv-anaforică „prepoziție + aceea”**

Principiul poetic al discursului liric stănescian îl constituie simultaneitatea, marcată pragmatilistic prin structura discursivă „după aceea”, un discursiv anaforic cu rol evocator, ce trimite la un antecedent și „colaborează” cu acesta în vederea construirii imaginarii ontice: „**După aceea se sărută de nenumărate ori cubul [...]** / **După aceea se ia un ciocan.**” (*Lecția despre cub*) sau: „**După aceea s-a făcut tăcere**” (*Mișcare în sus*).

Rolul cumulului construit în baza anaforei nu este străin de noi distribuții funcționale prin distribuțiile conectorilor: „pe urmă” sau „apoi”, ce prezintă aceeași disponibilitate semantică a derulării metaforelor, metonimiilor și simbolurilor în planuri simultane: „**Pe urmă ne vedeam din ce în ce mai des, / Eu stăteam la o margine a orei, / tu – la cealaltă / ca două toarte de amforă**” (*Poveste sentimentală*) – simbol: timpul iubirii deopotrivă consimțit.

De cele mai multe ori, trecerea de la un simbol la altul, de la o imagine metaforică la alta se face prin conector temporal, cu precauție, mimând, adesea prin repetiție, expansiunea temporală dinspre contingentă (*existent*) spre transcendență (*existentând*) – atitudine specifică unui demers autoscopic: *călătoria în sine* (*pact somatografic*: „[...] **Până când, până când în tâmpile și în frunte mi se-nfîgeau sunând / întâmplări, amintiri [...]** veniri și plecări” (*Continuitate*) – nu epuizare, extenuare, ci o atitudine dedalică, cu un efort creator sisific.

În poezia lui Marin Sorescu, observăm că ultimul element al izotopiei identitare este evidențiat printr-o structură de tipul: „la urmă”, „după care” sau „și (narativ), în sfârșit” – „**Și, în sfârșit, o soartă / Și cu încă o soartă (de unde-o mai fi ieșit?)** [–rol cumulativ] / **Fac două (Scriem una și ținem una, / Poate, cine știe, există și viața de apoi)**” (*Contabilitate*) – „poate, cine știe”... prezumție; conector metadiscursiv retoric.

Revenind la structura discursivă „prepoziție + aceea”, în discursul liric sorescian, are rol concluziv – „de aceea”: „**De aceea / Eu mă emoționez...**” (*Capriciu*).

În analiza instrucțională asupra semnificațiilor pragmatilistice ale conectorului adverbial din structurile discursiv-anaforice „după aceea” vs „de aceea”, ilustrate prin versurile celor doi poeți, se constată scenarii diferite. În poezia stănesciană, un

subiect S (deictice personale și verbale, pers I – cf. „lecțiile<sup>15</sup>”), după o enumerare de acțiuni simultane, finalizează demersul poetic printr-un ultim element E, păstrând semantica *evocatoare*. Poezia soresciană surprinde prin interpretarea *concluzivă*.

• **T111: pronume/adjectiv nehotărât/adverb/conector adverbial<sup>16</sup>**

A. STRUCTURI-TIP

- (1) „Străbunica știe tot” (Pop)
- (2) „Nu face roade tot pomul” (Folclor).
- (3) *E un știe tot.*
- (4) *Mi i-a dat de tot...*
- (5) *L-a lăsat sărac de tot.*
- (6) „Nu mai sta de tot ofta / Și în gând nu mă muștra...” (Eminescu).
- (7) „Pe la poarta cui mi-i drag, / Treabă n-am, dar tot îmi fac” (Folclor).
- (8) *Cu timpul, i-ar vrea tot mai aproape.*

B. SOLUȚII:

- (1) *tot* = pronume/complement direct
- (2) *tot* = adjectiv pronominal nehotărât (= *orice*)/atribut adjectival
- (3) *un știe tot* = substantiv/nume predicativ
- (4) *de tot* = locuțiune adverbială/predicativ suplimentar
- (5) *de tot* = formant adverbial (= *foarte*) din structura superlativului absolut
- (6) *tot* = adverb de mod repetitiv (= *mereu*)/complement circumstanțial de mod
- (7) *tot* = conector adverbial concesiv (= *totuși*)/fără funcție sintactică
- (8) *tot* = conector adverbial progresiv (= *din ce în ce*)/fără funcție sintactică

**3. În loc de concluzii**, reținem câteva aspecte din practica adverbilor cu rol discursiv-pragmatic referitoare la dificultăți/controverse:

- „și” conector duplicitar: sintactic și/sau pragmatic (ex. *și* coordonativ/*și* adverbial; *și* narativ; *și* cumulativ, semiadverb focalizator);
- „liniștea” conectorilor specializați – adverbialele discursive:
  - sintactic (*prin urmare, așadar*);
  - pragmatic (*în fond, în primul rând, ca să spun așa, dimpotrivă*);
- rolul „amprentării” stilistice prin acțiunea adverbialului anaforic de tipul: *din cele de mai sus reiese că, din cele spuse..., de aceea, de aici, în final*;
- opțiunea în analiza conectorului adverbial cu statut incert: conjuncție sau adverb?
  - „dar, iar, însă, ci, numai că” – schimbare tematică, revenire la tema anterioară, contrazicere a așteptărilor; *dar* – narativ, marcator conver-

<sup>15</sup> Poezii din *Opere imperfecte*, de ex.: *Lecția despre cub, Lecția de citire, Lecția despre zbor, Lecția despre cerc*.

<sup>16</sup> ...T 111 – tema care ar urma în Neamțu 2007 (autorul își încheie cartea cu T 110).

sașional; *iar* – contrast tematic, valori discursive; *ci* – corectare și substituire;

- conlusivele: *așadar*, *prin urmare*, *deci*, *de aceea etc.* = conectori adverbiali: relațiile evidențiate: fapt – consecință; premisă – concluzie sau introduce o explicație de tip apozitiv.

**Notă.** De interes, ar fi relațiile pragmatice discursive din structura construcțiilor incidente. Adverbul poate fi component al construcțiilor incidente: *ei*, *bine*; *așa*, *și...*; *mă rog etc.*, iar semantica și uzul incidenței s-ar explica prin roluri tematice, precum: *opinie*; *explicație*; *incidență*; ori prin: legătura dintre idei sau discursul raportat (vocativ; interjecție adresativă; circumstanțial parantetic: *Desigur*, *voi veni*. *Din păcate*, *nu*).

#### ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Coseriu 1967 = E. Coseriu, *Determinación y entorno*, în idem, *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Editorial Gredos, Madrid, 1967.
- DEP = J. Moeschler, A. Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Coordonarea traducerii: Carmen Vlad și Liana Pop, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1999 (ediția originală: Seuil, Paris, 1994).
- Drașoveanu 1997 = D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.
- Eliade 1981 = Mircea Eliade, *La țigănci*, în idem, *În curte la Dionis*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
- Eminescu 1979 = Mihai Eminescu, *Literatura populară*, vol. I. Ediție îngrijită și prefațată de D. Murărașu, Editura Minerva, București, 1979.
- GALR 2005 = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, vol. II. *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005.
- GBLR = *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010.
- Mardale 2012 = Al. Mardale, *Despre conceptul de saliență lingvistică și căror fenomene corespunde în limba română*, în R. Zafiu et alii (coord.), *Limba română. Direcții actuale în cercetarea lingvistică* [...]. *Actele celui de-al XI-lea Colocviu al Departamentului de Lingvistică*, Editura Universității din București, București, 2012, p. 147–156; <http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00673661>
- Neamțu 2007 = G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții (cu trei seturi de grile rezolvate și comentate)*. Ediția a II-a revăzută, adăugită și îmbunătățită, Editura Paralela 45, Pitești, 2007.
- Stănescu 1985 = Nichita Stănescu, *Evocare*, în idem, *Ordinea cuvintelor. Versuri (1957–1983)*. Prefață, cronologie și ediție îngrijită de Alexandru Condeescu, cu acordul autorului, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1985.
- Traugott 1989 = E. C. Traugott, *On the rise of epistemic meanings in English: An example of subjectification in semantic change*, în „Language”, LVII, 1989, p. 33–65.
- Vlad 2000 = C. Vlad, *Textul aisberg. Elemente de teorie și analiză*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000.
- Wittgenstein 1921/1991 = L. Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*. Traducere, cuvânt introductiv și note de Alexandru Surdu, Editura Humanitas, București, 1991.
- Zafiu 2009 = R. Zafiu, *Evoluția adverbilor de timp atunci, acum, apoi către statutul de mărci discursive*, în Rodica Zafiu, Gabriela Stoica, Mihaela N. Constantinescu (eds), *Limba română. Teme*

*actuale. Actele celui de-al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română, Editura Universității din București, București, 2009, p. 779–793.*

ADVERBIAL CONNECTORS.  
ANALYSIS OF THE INSTRUCTIONAL PRACTICE  
(Abstract)

In our research regarding the textual connectors, we focused on the following issues: theoretical concepts concerning the textual or discursive-pragmatic connectors; the adverb's process of pragmaticalization; some descriptive aspects, an inventory and a pragma-stylistic analysis of the discursive adverb (seen as textual connector).

The supporting corpus for the proposed research direction will consist of poetic texts containing adverbs with a pragmatic role, without referential meaning, and the methodology we shall use is specific to Morpho-Syntax and Pragma-Stylistics.

**Cuvinte-cheie:** *conector sintactic vs conector textual; sens textual vs sens relațional; adverb discursiv pragmatic; analiză pragmatilistică.*

**Keywords:** *syntactic connector vs textual connector, textual meaning vs relational meaning; discursive-pragmatic adverb; Pragma-Stylistic analysis.*

*Universitatea „Petru Maior”  
Târgu Mureș, str. Nicolae Iorga, 1  
luminita.chiorean@yahoo.com*